

УДК 811.1/.2+112-114'01-06+81'22/37

ВАХОВСЬКА Ольга – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і філософії мови, Київський національний лінгвістичний університет, вул. Велика Васильківська, 73, Київ, 03150, Україна (olha.vakhovska@knl.u.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7720-0970>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.54.3>

Бібліографічний опис статті: Ваховська, О. (2023). Знако-символічна природа слова як одиниці мовної картини світу: еволюційний аспект – програма трансдисциплінарного дослідження. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 54, 25–34*, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.54.3>

ЗНАКО-СИМВОЛІЧНА ПРИРОДА СЛОВА ЯК ОДИНИЦІ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ: ЕВОЛЮЦІЙНИЙ АСПЕКТ – ПРОГРАМА ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. У статті накреслено програму трансдисциплінарного дослідження, спрямованого на розкриття й вирішення лінгвістичної проблеми виникнення, буття й еволюції слова як одиниці національно-мовної картини світу, наділеної знако-символічною природою. Дослідження інтегрує доробок порівняльно-історичного мовознавства, когнітивної лінгвістики, когнітивного перекладознавства, семіотики, психології, філософії мислення тощо і передбачає реконструкцію на основі (пра)мовних даних структур примітивної й сучасної свідомості, з акцентом на виявлення в діахронії і синхронії зв'язків між цими структурами, відповідальних за панхронічні механізми динамічної організації картин світу носіїв різних мов як витоків відповідних національних культур.

У дослідженні вперше розроблено лінгвосеміотичну теорію керованого ментальними образами тлумачення слова, на основі якої запропоновано методологію семантичної реконструкції, яка дає змогу проаналізувати слово як знак-символ, що в унікальний спосіб показує культурну специфіку національної картини світу як певного способу бачення й розуміння світу носіями мови. Тлумачення слова визначене авторкою як творчий акт, у якому словесний знак наділений значенням і, навпаки, значення передане через словесний знак. Тлумачення слова відбувається завдяки репрезентаційним властивостям мислення й задіює (нейро)фізіологію людини як виду з особливим утіленням. Механізм тлумачення слова, пояснюваний авторкою в термінах обернення значення слова на ментальний образ, визначає знако-символічну природу слова і є панхронічним. У дослідженні отримали подальший розвиток поняття внутрішньої форми слова; етимологічної інтерпретації; діахронічної семантичної реконструкції; діахронічної глибини; діахронічного варіювання; семіотичного паспорта слова; трансформаційної генеративної семантики; метамови.

Ключові слова: діахронічна семантична реконструкція, знако-символічна природа слова, картина світу, ментальний образ, мислення, панхронія, свідомість.

VAKHOVSKA Olha – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of English Philology and Philosophy of Language, Kyiv National Linguistic University, 73, Velyka Vasylkivska str., Kyiv, 03150, Ukraine (olha.vakhovska@knl.u.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7720-0970>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.54.3>

To cite this article: Vakhovska, O. (2023). Znako-symvolichna pryroda slova yak odyntsi movnoi kartyny svitu: evoliutsiinyi aspekt – prohrama transdystsyplinarnoho doslidzhennia [The word as a sign-symbol in the linguistic worldview: an evolutionary perspective – a program for transdisciplinary research].

Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filolohiia" – Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 54, 25–34, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.54.3> [in Ukrainian].

THE WORD AS A SIGN-SYMBOL IN THE LINGUISTIC WORLDVIEW: AN EVOLUTIONARY PERSPECTIVE – A PROGRAM FOR TRANSDISCIPLINARY RESEARCH

Summary. *This paper outlines a program for transdisciplinary research addressing the problem of the sign-symbolic nature of the word as an element of the linguistic worldview that shows the properties of evolutionary dynamics. The research traverses the domains of comparative linguistics, cognitive linguistics, cognitive translation studies, semiotics, psychology, and philosophy of mind, and uses (proto-)language data as it aims to reconstruct the structures of the archaic and modern consciousness of man, and to expose the interrelations that these structures develop diachronically and maintain synchronically, with the understanding that these interrelations trigger the panchronic mechanisms of construal for particular linguistic worldviews that become formative for distinct national cultures.*

The authorial theory of image-driven interpretations of words of language forms in this research the basis for the methodology of diachronic semantic reconstruction suited to analyzing words as sign-symbols. Analysis of this kind exposes and explains the various and unique ways of seeing and understanding the world by the speakers of different languages. The author particularizes word interpretation in terms of a creative act of giving a meaning to a verbal sign and, vice versa, of manifesting a meaning via a verbal sign, whereby a mental image as a symbol is converted to the meaning of a word as a sign, and back; this act is enabled by the mind's representational content owing to the peculiar embodiment of the human species. This word-image-word conversion is constitutive for the sign-symbolic nature of the word, and is actuated by a (neuro)physiological mechanism in the human makeup that is panchronic.

The theory of image-driven interpretations of words serves in the course of the research to further elaborate the theoretical concepts of word inner form, of etymological interpretation, of diachronic semantic reconstruction, of diachronic depth, of diachronic variation, of semiotic passportization, of transformational generative semantics, and of metalanguage that have so far been proposed by scholars working in the domains.

Key words: *consciousness, diachronic semantic reconstruction, mental image, mind, panchrony, sign-symbolic nature of the word, worldview.*

На початку було Слово.

Іоанн Богослов

*... кожна мова малює магiчне коло навкруг народу, якому вона належить,
коло, з якого не вийти, окрiм як переступивши з цього кола в iнше.*

В. фон Гумбольдт

... немає нiчого у свiтi сильнiшого за вiльну наукову думку.

В. І. Вернадський

Постановка проблеми. Статтю присвячено окресленню програми трансдисциплінарного дослідження, спрямованого на розкриття й вирішення лінгвістичної проблеми виникнення, буття й еволюції слова як одиниці національно-мовної картини світу, наділеної знако-символічною природою. Дослідження виконане на матеріалі англійської й української мов з інтегруванням доробку порівняльно-історичного мовознавства, когнітивної

лінгвістики, когнітивного перекладознавства, когнітивної науки, семіотики, психології, архетипної психології, філософії мислення тощо. Стаття¹ включає окремі фрагменти наших праць (Vakhovska, 2022a,b; Ваховська, 2023), переосмислених у її контексті.

Залучення до дослідження трансдисциплінарного підходу (Jantsch, 1972) (його мето-

¹Ця стаття перегукується з нашим рукописом «Знако-символічна природа слова як одиниці мовної картини світу: еволюційний аспект – постановка проблеми», який наразі готуємо до публікації.

дологічні передумови вбачаємо в загальній еволюційній динаміці людства, див. (Vasko, Korolyova, Tolcheyeva, & Kapranov, 2020; Korolyova, 2021; Vasko, 2021)) зумовлене позачасовістю, фундаментальністю й комплексністю лінгвістичної проблеми слова як такого, що об'єктивує одиниці і структури мислення як факти свідомості й маніфестує ці одиниці та структури в мові й мовленні, тож є **актуальним**. Погоджуємося з професором А. В. Корольовою, яка услід за академіком В. І. Вернадським наголошує на потребі спеціалізації сучасних досліджень «не по науках, а по проблемах. Це дозволяє, з одного боку, надзвичайно заглиблюватися в досліджуване явище, а з іншого – розширювати охоплення його з усіх точок зору» (Корольова, 2014, с. 96), і вважаємо, що трансдисциплінарність у дослідженні чинна тоді, коли дослідник зосереджений на сутності досліджуваного явища, а не на конвенціях його термінологічного позначення різними науками, у намаганні знайти *tertium comparationis* насамперед у цих конвенціях і позначеннях, вимушено й неконструктивно відволікаючись від явища як такого: «Пояснювати і порівнювати – не одне й те саме» (Кришталь, 2022, с. 159):

«Часто виявляється більш шкідливим, аніж корисним те, що ми нав'язуємо визначення речам, яких не розуміємо. Окрім того, лише логіці та математиці вдається досконало схопити поняття за допомогою визначення. Ті ж речі, з якими ми маємо справу на практиці, зазвичай занадто складні, аби їх можна було представити в упорядкованих компактних висловах. Особливо стосовно того, що стосується нашого розуміння мислення, ми все ще знаємо так мало, що навіть не можемо бути певні, що спрямовуємо наші думки про психологію бодай у правильному напрямку. У будь-якому разі не слід плутати визначення речей із знанням, чим ці речі є насправді» (Minsky, 1988, с. 39) (тут і далі переклад наш – О. В.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наше дослідження задумане як конструктивна взаємодія когнітивної лінгвістики й когнітивної лінгвокомпаративістики (термін професора А. В. Корольової (2014)), й має за мету створення й пояснення нового знання про слово, до того ж із таким розумінням природи слова у холистичній онтології світу, яке перебу-

ває між, через та поза названими дисциплінами одночасно. Річ не так у взаємозбагаченні дисциплін, що, вважаємо, передбачало б фрагментацію та поділ знання як продукту спеціалізації, а в науковій творчості дослідників в евристичному просторі, куди запрошує широке призначення, надаване методу лінгвістичної реконструкції у когнітивній лінгвокомпаративістиці: це – реконструкція на основі (пра)мовних даних структур первісної та сучасної свідомості, з акцентом на виявлення в діахронії і синхронії зв'язків між цими структурами, відповідальних за панхронічні механізми динамічної організації картин світу в носіїв різних мов як витоків відповідних національних культур (Корольова, 2014; Vasko, 2019).

Ми розробляємо, з використанням теорії керованого ментальними образами тлумачення слова (Vakhovska & Jusuk, 2021; Vakhovska, 2022a,b; Ваховська, 2023), методологію семантичної реконструкції, згідно з якою слово як одиницю картини світу необхідно аналізувати як знак-символ, що допоможе виявити й пояснити механізми та продукти бачення й розуміння світу носіями різних мов, із ствердженням того, що і в окремих індивідів, і в окремих народів ці бачення й розуміння своєрідні, неповторні, а також із показом, що важливо, того, якими саме ці бачення й розуміння є.

Слово – мінімальна вільна форма, яка у природній мові побуває сама собою і є при цьому змістовною, значущою (Bloomfield, 1933). Слова слугують маніфестації – явленню – у мові окремих концептів, і як такі є визначальними для реалізації мовної здатності людини, адже зв'язок когніції й комунікації, концептуальної й мовної картин світу здійснюється саме через слово (Zhabotynska, 2010). Концептуальна картина світу складається з концептів, кожен з яких укладається в цілісний культурно-специфічний образ світу в мисленні людини. Мовна картина світу вміщує знання, явлене в системі мовних значень, і знання мови як системи мовних форм (Zhabotynska, 2019). Мовна картина світу не відповідає світу як такому, оскільки мова інтерпретує світ і навіть вибудовує його, конструюючи символічний простір, у якому людина живе, осмислює світ і транслює своє осмислення іншим (Głaz, 2022).

Слово як мовний знак вирізняється єдністю мовної форми як плану вираження й мовного значення як плану змісту (Zhabotynska, 2013). Слово як знак є способом мовного освоєння світу, а слово як символ показує своєрідність способу цього освоєння: слово-символ, форма якого утворює разом із значенням синкретичну священну цілісність, в еволюції людства передувало слову-знаку, форма і значення демонструють довільний зв'язок. Ця довільність творилася поступово, з огляду на те, як ця священна цілісність розпадалася, і слово-символ поволи ставало словом-знаком, втрачаючи свою початкову образну мотивованість, яка досі й тримала цю цілісність. Слово-символ є семіотичною формулою певного міфопоетичного образу, який в момент створення цього слова постав перед людиною у її пізнанні світу (Левицький, 2008).

Метою статті є обґрунтування дослідницької програми, зосередженої на проблемі виникнення, буття й еволюції слова як одиниці національно-мовної картини світу, наділеної знако-символічною природою. *Завданням дослідження* слова в еволюційному аспекті його знако-символічної природи в національно-мовній картині світу є визначення особливостей виникнення, буття й явленості слова в картині світу носіїв різних мов із використанням панхронічного підходу до слова як явища мови, коли фактор часу вторинний, а первинними постають натомість властивості слова, які й мають бути виявлені на різних етапах розвитку (конкретної) мови (див. (Корольова, 2014)). Гіпотеза нашого дослідження полягає в тому, що в актах тлумачення слова відбувається метаморфоза, обернення непропозиційного вмісту мислення, тобто ментального образу, на вміст пропозиційний, тобто на значення слова, що є визначальним для словесного спілкування як такого й характеризує слово саме як знак-символ, де властивості слова як знака визначені характеристиками пропозиційного мислення, а властивості слова як символу – характеристиками непропозиційного мислення. Уважаємо, що знако-символічна природа слова визначає особливості виникнення, буття й еволюційної динаміки слова у картині світу як передумові, продукті й одночасно середовищі, у якому слово набуває своїх сутнісних характеристик.

Матеріалом дослідження послуговували дефініції слів-імен концептів емоцій в англійській та українській мовах в етимологічних, ідеографічних, перекладних тощо словниках індоєвропейських мов, а також вилучені методом наскрізної вибірки з авторитетних історичних і сучасних корпусів англійської та української мов фрагменти англійськомовного та українськомовного дискурсу, у яких представлені слова-імена відповідних концептів емоцій.

Виклад матеріалу. Програма запланованого трансдисциплінарного дослідження накреслена нами як така, що залучатиме кілька етапів відповідно до перебігу наукового пошуку. Початково має бути охарактеризований антропокозм як філософська концепція (див. Kogolyova, 2021), на засадах якої буде виконане дослідження; сформульовані основні принципи еволюціонізму й неоеволюціонізму, а саме: історизм, детермінізм, холізм і гуманізм, котрі вважаємо основоположними для нашого дослідження (див. Шевченко, 2016).

Розкриття властивостей *слова як знака* передбачає необхідність визначення таких понять: знак у семіотиці; функції знака, аспекти знака; семіотичний трикутник, типи знаків; конструювання, концептуалізація; мапування, його етапи; у мисленні – конструкт світу, але не світ; значення, концепт і ментальна репрезентація; схема й образ-схема; концептуальна vs когнітивна модель, когнітивні операції; складники семіозису, їхній взаємозв'язок; мова як система знаків; лексичний рівень мови: слово і лексема (див. Zhabotynska, 2010, 2013); слово як мінімальна вільна форма (Bloomfield, 1933) й кардинальний елемент, який зв'язує когніцію (концептуальну картину світу) і комунікацію (мовну картину світу) (Głaz, 2022); мислення і словесне спілкування; слово як знак мови: референт, форма (зовнішня, внутрішня), значення; значення та концепт, концепт і поняття, концепт і категорія; семасіологія, ономасіологія й теорія номінації; структура лексичного значення; інтенціонал, імплікаціонал, екстенціонал значення; типи лексичного значення (див. Vakhovska, 2017). **Картину світу** в термінах її властивостей, зокрема з урахуванням її національно-культурної специфіки, визначаємо, услід за професором Р. В. Васько, як семіо-

сферу, або культурно-концептуальний континуум (Vasko, 2019).

Розкриття властивостей *слова як символу* узгоджується з викладом авторської лінгвосеміотичної теорії слова разом із розробленою на її основі методологією семантичної реконструкції слова в аспекті його знако-символічної природи. Цей виклад містить такі поняття: знак і символ; тлумачення слова як обернення ментального образу на слово, і навпаки; роль образного мислення в еволюції людини; ментальний образ; образне мислення й словесне спілкування; (ре)презентаційна зміна; мова слів, мова думки, метамова (див. Кришталь, 2022); казати, архетипи колективного несвідомого (див. Jung, 1981); міф, усна народна творчість, давні казки; ідеографічне й фонографічне письмо; вміст мислення: образи (феноменальний, або непропозиційний, вміст мислення), пропозиції (пропозиційний вміст мислення) (див. Chalmers, 2004; Kaup et al., 2022); зони мозку, залучені до обернення: зорова і слухова; шари мислення, залучені до обернення: найдавніші і найглибші, давні й глибокі, сучасні і поверхневі; свідоме й несвідоме у мисленні людини: архетипи колективного несвідомого, архетипні образи, образи сновидінь, суб'єктивні ментальні образи; все є переклад як кількості етапна репрезентаційна зміна; зорова й слухова модальності сприйняття; зоровий і слуховий коди спілкування; трансформація, метаморфоза, форма і зміст, дух змісту (див. Ваховська, 2023).

Особливу увагу приділяємо *внутрішній формі слова* як архаїчному ментальному образу, який, за О. О. Потєбнею, мотивував виникнення саме цього слова в мові; аналізуємо, зокрема, такі поняття: внутрішня форма мови, за В. фон Гумбольдтом, і внутрішня форма слова, за О. О. Потєбнею; значення й спосіб значення, буква і дух тексту; значення і смисл, трикутник Фреге. Процедуру виявлення внутрішньої форми слова здійснюємо у взаємодії етимологічного аналізу й етимологічної інтерпретації, де розрізняємо вихідне й етимологічне значення слова (див. Левицький, 2008). Визначаємо місце поняття внутрішньої форми слова в теорії керованого ментальними образами тлумачення слова; відзначаємо вплив внутрішньої форми слова на

трактувальне мислення носіїв мови; розкриваємо своєрідність внутрішньої форми слова як образу, що володіє генеративною потенцією й здатний породжувати множинні репрезентації в мисленні; вказуємо на інгерентну мультимодальність внутрішньої форми слова; виявляємо прямий зв'язок внутрішньої форми слова з архетипними образами й непрямий – з архетипами колективного несвідомого.

У Тематичній розвідці 1 (Vakhovska, 2022b) досліджуємо взаємодію *свідомого й несвідомого в словесному спілкуванні* й визначаємо внутрішню форму слова як стрижень цієї взаємодії. Доводимо, що слова в контексті своєї внутрішньої форми виявляють безпосередній стосунок до архетипних образів й опосередкований – до архетипів; розкриваємо роль таких співвідношень у керованому ментальними образами тлумаченні слів. На прикладі українського іменника *griх*, якому в англійській мові відповідає зазвичай *a sin*, показуємо, що повна перекладність слова не дорівнює його повному *витлумаченню*, адже слова *griх* та *a sin* своїми внутрішніми формами співвідносні з двома різними *архетипними образами*, які глибоко вкорінені у відповідних культурах і фіксують відмінне, культурно-специфічне *знання* ГРІХА: у внутрішній формі слова *griх* збережено архетипний образ вогню, а у внутрішній формі слова *a sin* – архетипний образ руху. Картинно, це різні ГРІХИ, через що *griх* має для носія української мови дещо інше значення, ніж *a sin* має для носія англійської. В основі ГРІХА лежать *архетипи* ТІНЬ, АНІМА, САМІСТЬ і ТРАНСФОРМАЦІЇ, які у своїй сукупності дають носіям обох мов однаково *передзнання* ГРІХА, витоки якого сягають колективного несвідомого. Так, внутрішні форми слів завдяки належності до архетипних образів простягаються за межі свідомого у несвідоме.

У Тематичній розвідці 2 (Vakhovska, 2022a) підкреслюємо виняткову властивість внутрішньої форми слова бути ментальним образом у зародку: *образом-насіниною*, із якого мають потенцію розвинутиися кілька *ментальних репрезентацій*. Матеріалом дослідження постають іменники *an eye, an ear, a mouth* та *a nose*, кожен з яких в англійській мові має своє окреме значення та є полісемантом; при цьому, внутрішньою

формою цих іменників став той самий архаїчний образ – образ отвору. Отже, образ отвору є образом-насіниною, з якого розвинулися 4 *значення*, кожне з унікальним набором *лексико-семантичних варіантів* (загалом, 138), основу кожного з яких становить окрема *пропозиція*. Це підтверджує здатність внутрішньої форми слова породжувати в мисленні різноманітний непропозиційний зміст й перетворюватися на різноманітний зміст пропозиційний, що уможлиблює тлумачення слова як творчий акт мислення.

Знако-символічну природу слова, визначену в термінах характеристик (не)пропозиційного мислення, пропонуємо фіксувати в *семіотичному паспорті слова* (за професором Р. В. Васько (Vasko, 2019; Vasko, Korolyova, Pakholok, & Korolyov, 2020)) – артефакті, який упорядковуємо в когнітивному, культурному (культурологічному) й дискурсивному вимірах. Семіотичний паспорт слова створюємо за принципом урахування еволюційної динаміки (форми і значення) слова, розглянутої з позицій панхронії, де, вважаємо, мають бути розмежовані поняття *діахронічної глибини* (термін професора Р. В. Васька (Vasko, 2019)) й *діахронічного варіювання* (див. Шевченко, 2016) – це розмежування визначаємо у протиставленні архаїчного образу як факту первісної (райської, магічної, міфічної) свідомості й концепту та лексичного значення як фактів сучасної (ментальної) свідомості: архаїчний образ є діахронічною глибиною, а концепт і лексичне значення піддаються діахронічному варіюванню; етапи еволюції свідомості трактуємо услід за Ж. Гебзером (Gebser, 1986). Як інструмент семіотичної паспортизації слова використовуємо семантичну реконструкцію слова як знака-символу; методологією цієї реконструкції є кероване ментальними образами тлумачення слова.

Структуру семіотичного паспорта слова визначаємо як таку, що включає *формальний аспект* інформації про слово (морфологічна будова, частина мови тощо) й *семантичний аспект*, тобто думку, уміщену в слові, із розумінням того, що ця думка є непропозиційною й пропозиційною, залежно від об'єктивованих словом одиниць і структур мислення. Інформація, надана у семіотичному паспорті слова, має бути прозорою, зв'язною, доповнюваною

(розширюваною, поглиблюваною), необхідною й достатньою.

Плануємо розробити засади й принципи створення бази семіотичних паспортів слів (див. Vasko, 2019) як окремої *бази даних*, сферами практичного застосування якої постануть: теорія й практика мови, етимологія, (історична) лексикологія, (комп'ютерна) лексикографія; теорія і практика перекладу, викладання перекладу як спеціальності (зокрема, з урахуванням понять (не)перекладності й (не)витлумачуваності); методика навчання (іноземних) мов (зокрема, з урахуванням особливостей тлумачення слів рідної та іноземної мов, а також витлумаченням рідних і запозичених слів у мові) (див. Ваховська, 2023); природний і штучний інтелект (зокрема, наголошуємо на ролі семантики слова в розвитку інтелекту людини; окреслюємо можливості використання теорії керованого ментальними образами тлумачення слова в онтологічному моделюванні й при створенні комп'ютерних моделей «малюнок – текст» і «малюнок – малюнок»). Передбачаємо, що база семіотичних паспортів слів а) зарадить меті *комп'ютерного обчислення думки*, як-от у комп'ютерній лінгвістиці, комп'ютерній семіотиці, футурології тощо; б) сприятиме налагодженню й підтримці світового діалогу мов і культур у контексті *гуманістичного розвитку світового суспільства*, що вважаємо імперативом сучасності.

Тематичну розвідку 3 присвячуємо створенню семіотичних паспортів слів-імен концептів емоцій в англійській та українській мовах. Зокрема, розглядаємо відношення між *емоціями, концептами емоцій та словами-іменами концептів емоцій*, визначаючи це відношення як таке, що залучає об'єктивний світ (тут – емоції), мислення (тут – концепти емоцій) і природну мову (тут – слова-імена концептів емоцій). Емоції виокремлено в осібний суб'єктивний досвід, наданий людині в процесах пізнання світу й взаємодії з його сутностями. Концепти емоцій виокремлено у фрагмент концептуальної картини світу; вони утворюють *категорію*. Слова-імена концептів емоцій формують фрагмент мовної картини світу; слова-імена концептів емоцій – *лексико-семантичне поле* (див. Vakhovska, 2017).

Структуру семіотичного паспорта слова-імені концепту емоції пропонуємо як таку, що складається з двох компонентів: а) **непропозиційна думка про емоцію**, «схоплена» словом: цю думку визначаємо шляхом керованого ментальними образами тлумачення слова-імені концепту емоції, із наданням **етимологічної інтерпретації** значення слова-імені концепту емоції й показом тих архетипних образів та архетипів колективного несвідомого, які мотивували виникнення відповідного концепту в мисленні й відповідного слова в мові; «намальований» у ході етимологічної інтерпретації архаїчний образ показує, на нашу думку, **діахронічну глибину концепту**: цей образ є точкою відліку й програмою для **діахронічного варіювання концепту** в картині світу; б) **пропозиційна думка про емоцію**, «схоплена» словом: цю думку визначаємо шляхом формулювання спочатку ідеографічного словникового, а потім **інтенціонального визначення** слова-імені концепту емоції, отриманого шляхом аналізу дискурсивних даних, з ранжуванням сем інтенціоналу значення цього слова, після чого створюємо **онтологію** для концепту емоції, об'єктивованого певним словом-іменем (див. Vakhovska, 2021).

Пропонуємо таку типову форму для створення **семіотичних паспортів слів-імен концептів емоцій** в англійській та українській мовах (на прикладі слів *joy* і *радість*, якими об'єктивовано концепт РАДІСТЬ в англійській та українській мовах відповідно):

1.1. Семіотичний паспорт слова *joy* як імені концепту РАДІСТЬ в англійській мові.

1.1.1. Непропозиційна думка:

Архаїчний образ в основі слова *joy*.

1.1.2. Пропозиційна думка:

1.1.2.1. Словникове визначення слова *joy*.

1.1.2.2. Інтенціонал концепту РАДІСТЬ за даними сучасного англомовного дискурсу.

1.1.2.3. Онтологія концепту РАДІСТЬ як одиниці англійської картини світу.

1.2. Семіотичний паспорт слова *радість* як імені концепту РАДІСТЬ в українській мові.

1.2.1. Непропозиційна думка:

Архаїчний образ в основі слова *радість*.

1.2.2. Пропозиційна думка:

1.2.2.1. Словникове визначення слова *радість*.

1.2.2.2. Інтенціонал концепту РАДІСТЬ за даними сучасного українськомовного дискурсу.

1.2.2.3. Онтологія концепту РАДІСТЬ як одиниці української картини світу.

Семіотичні паспорти буде створено для 33 пар слів-імен концептів емоцій, еквівалентних у сучасних англійській та українській мовах, а саме: *admiration* і *захват* (імена концепту ЗАХВАТ), *amusement* і *розвага* (РОЗВАГА), *anger* і *гнів* (ГНІВ), *anxiety* і *тривога* (ТРИВОГА), *boredom* і *нудьга* (НУДЬГА), *compassion* і *співчуття* (СПІВЧУТТЯ), *contempt* і *зневага* (ЗНЕВАГА), *desperation* і *відчай* (ВІДЧАЙ), *disappointment* і *розчарування* (РОЗЧАРУВАННЯ), *disgust* і *огида* (ОГИДА), *enjoyment* і *насолода* (НАСОЛОДА), *envy* і *заздрість* (ЗАЗДРІСТЬ), *fear* і *страх* (СТРАХ), *gratitude* і *вдячність* (ВДЯЧНІСТЬ), *happiness* і *щастя* (ЩАСТЯ), *hatred* і *ненависть* (НЕНАВИСТЬ), *hope* і *надія* (НАДІЯ), *hostility* і *ворожість* (ВРОЖІСТЬ), *humility* і *смиренність* (СМИРЕННІСТЬ), *interest* і *цікавість* (ЦІКАВІСТЬ), *irritation* і *роздратування* (РОЗДРАТУВАННЯ), *jealousy* і *ревності* (РЕВНОСТІ), *joy* і *радість* (РАДІСТЬ), *longing* і *туга* (ТУГА), *lust* і *хоть* (ХІТЬ), *pride* і *гордість* (ГОРДІСТЬ), *serenity* і *спокій* (СПОКІЙ), *relief* і *полегшення* (ПОЛЕГШЕННЯ), *sadness* і *сум* (СУМ), *satisfaction* і *задоволення* (ЗАДОВОЛЕННЯ), *shame* і *сором* (СОРОМ), *surprise* і *здивування* (ЗДИВУВАННЯ), *tension* і *напруженість* (НАПРУЖЕНІСТЬ).

Фрагменти мовних картин світу, утворені словами-іменами концептів емоцій, які об'єктивують відповідні концепти емоцій в англійській та українській мовах, буде **зіставлено й порівняно** в синхронії, а також у термінах їхньої діахронічної глибини й діахронічного варіювання.

Висновки. У дослідженні інтегровано конструктивні напрацювання когнітивної лінгвістики й провідні здобутки порівняльно-історичного мовознавства, зокрема ті з них, що втілені в поняттєвому апараті й методологічному інструментарії когнітивної семантики та когнітивної лінгвокомпаративістики. Засадами дослідження визначено теорію керованого ментальними образами тлумачення слів, яка дає змогу розкрити особливості знако-символічної

природи слова як одиниці національно-мовної картини світу.

Наукова новизна результатів дослідження визначена тим, що у ньому вперше розроблено лінгвосеміотичну теорію керованого ментальними образами тлумачення слова, на основі якої запропоновано методологію діахронічної семантичної реконструкції, яка допоможе проаналізувати слово як знак-символ, що в унікальний спосіб показує культурну специфіку національної картини світу як певного способу його бачення й розуміння носіями мови. У дослідженні отримали подальший розвиток поняття внутрішньої форми слова; етимологічної інтерпретації; діахронічної семантичної реконструкції; діахронічної глибини; діахронічного варіювання; семіотичного паспорту слова; трансформаційної генеративної семантики; метамови.

Дослідження у **перспективі** передбачає вихід на практичне застосування його результатів у високотехнологічних сферах, як-от: у моделюванні і створенні систем штучного інтелекту, адже образи й онтології може бути обчислено математично й описано за допомогою спеціалізованих мов програмування. Дослідження свідчить на користь футуристичних прогнозів про інтегральну свідомість й виникнення в людства мови телепатії, коли здійснюватиметься передача саме образів із свідомості у свідомість, без потреби в словах. База семіотичних паспортів слів сприятиме гуманістичному діалогу культур, дійово налаштовуючи людство на цивілізаційний поступ. В умовах сучасної глобальної кризи рушієм гуманістичного типу розвитку суспільства вважаємо культуру й наголошуємо на ключовій ролі, яку в діалозі культур відіграє слово, а саме – його тлумачення.

ЛІТЕРАТУРА

- Ваховська О. В.** (Не)Пропозиційна думка й мова : досвід дослідження архаїчних образів у сучасних словах. *Philological education and science : transformation and modern development vectors : Scientific monograph* / А. Криноский. Полонійна академія в Ченстохові, Ченстохов; Рига, Латвія : Baltija Publishing, 2023. С. 1–44. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-283-8-1>.
- Корольова А. В.** Когнітивна лінгвокомпаративістика : від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. 2014. № 17(2). С. 94–101.
- Кришталь О. О.** До співу пташок. Приватна подорож до себе : роман-есе. Київ, 2022. 256 с.
- Левицький В. В.** Основи германістики. Вінниця : Нова книга, 2008.
- Шевченко І. С.** Еволюційні механізми когнітивної семантики. *Когніція, комунікація, дискурс*. 2016. № 13. С. 131–141. DOI: [10.26565/2218-2926-2016-13-07](https://doi.org/10.26565/2218-2926-2016-13-07).
- Bloomfield L.** *Language*. University of Chicago Press, 1933. 580 p.
- Chalmers D.** The representational character of experience. *The future for philosophy* / В. Leiter. Oxford : Oxford University Press, 2004. P. 153–181. DOI: [10.1093/acprof:oso/9780195311105.003.0011](https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195311105.003.0011).
- Gebser J.** *The ever-present origin*. Athens : Ohio University Press, 1986. 647 p.
- Glaz A.** *Linguistic worldview(s) : approaches and applications*. Milton Park, Abingdon, Oxfordshire : Routledge Studies in Linguistics, 2022. 240 p.
- Jantsch E.** Towards interdisciplinarity and transdisciplinarity in education and innovation. *Interdisciplinarity : problems of teaching and research in universities : results of a seminar on interdisciplinarity in universities, 7–12 September 1970*. Paris : OECD, 1972. P. 97–121.
- Jung C.** Archetypes and the collective unconscious. *Collected works of C.G. Jung*. Volume 9. Part 1 / G. Adler, R.F.C. Hull. Princeton : Princeton University Press, 1981. 480 p.
- Kaup B., Ulrich R., Bausenhardt K.M., Bryce D., Butz M., Dignath D., Dudschig C., Franz V.H., Friedrich C., Gawrilow C., Heller J., Huff M., Hütter M., Janczyk M., Leuthold H., Mallot H., Nürk H.-Ch., Ramscar M., Said N., Svaldi J., Wong H.Y.** Modal and amodal cognition : an overarching principle in various domains of psychology. Unpublished manuscript. Tübingen, Germany : University of Tübingen, 2022. 46 p.
- Korolyova A. V.** Transformation stages of biosphere into noosphere : from syncretic consciousness of *Homo* to co-evolution of man and nature. *Logos*. 2021. № 108. С. 92–101. DOI: <https://doi.org/10.24101/logos.2021.58>.
- Minsky M.** *Society of mind*. NY : Simon and Schuster, 1988. 336 p.
- Vakhovska O. V.** A cognitive linguistic perspective on first-person verbal report on emotion experience. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2017. № 85. P. 72–80. <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2017-85-10>.

- Vakhovska O. V.** Metaphors of emotions : towards a data-driven formalization. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. 2021. № 24(1). P. 33-48. DOI : 10.32589/2311-0821.24%20(1).2021.236030.
- Vakhovska O. V.** Must the pot of seven holes be a translation theorist's riddle? *KELM Knowledge, Education, Law, Management*. 2022a. № 4(48). P. 117–125. DOI : <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.4.19>.
- Vakhovska O. V.** The sin of the translator : on words and mental images in translation. *Amazonia Investiga*. 2022b. № 11(54). P. 178–188. DOI : <https://doi.org/10.34069/AI/2022.54.06.17>.
- Vakhovska O. V., Jusuk F. F.** Image-driven interpretations in professional communicative mediation : bringing translation and psychotherapy together. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2021. № 48(261). P. 63–67. DOI : <https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-11>.
- Vasko R. V.** Semiotic and culturological passportization of numeric phraseosymbols. *Logos*. 2019. № 98. P. 94-103. DOI : <https://doi.org/10.24101/logos.2019.10>.
- Vasko R. V.** The idea of harmonizing hypotheses about the origin of life on earth : the rational principle – human being and his language. *Logos*. 2021. № 106. C. 80–91. DOI : <https://doi.org/10.24101/logos.2021.09>.
- Vasko R. V., Korolyova A. V., Pakholok Z. O., Korolyov I. R.** Logic and semiotic passportization of numbers in different cultures. *Journal of History, Culture and Art Research*. 2020. № 9(3). P. 277–287. DOI : <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i3.2702>.
- Vasko R. V., Korolyova A. V., Tolcheyeva T. S., Kapranov Y. V.** Human language as a natural artifact of planetary-noospheric mind : coevolutionary-macromutational reinterpretation. *Amazonia Investiga*. 2020. № 9(34). P. 17–23. DOI : <https://doi.org/10.34069/AI/2020.34.10.2>.
- Zhabotynska S. A.** New trends in word studies. A lecture course. Cherkasy : Bohdan Khmelnytsky National University, 2010. 80 p.
- Zhabotynska S. A.** Saussure's theory of the linguistic sign : a cognitive perspective. *Papers of the International Congress of Linguistics*, online, 20–27 July, 2013. Genève : Département de Linguistique de l'Université de Genève. URL : https://www.cil19.org/uploads/documents/Saussure_Theory_Of_The_Linguistic_Sign-A_Cognitive_Perspective.pdf (дата звернення 07.09.2023 р.).
- Zhabotynska S. A.** The study of language : linguistic paradigms. *Studia Philologica*. 2019. № 1. P. 7–12. DOI : <https://doi.org/10.28925/2311-2425.2019.12.1>.

REFERENCES

- Bloomfield, L.** (1933). *Language*. Chicago: University of Chicago Press [in English].
- Chalmers, D.** (2004). The representational character of experience. In B. Leiter (Ed.), *The future for philosophy*, 153–181. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780195311105.003.0011 [in English].
- Gebser, J.** (1986). *The ever-present origin*. Athens: Ohio University Press [in English].
- Glaz, A.** (2022). *Linguistic worldview(s): approaches and applications*. Milton Park, Abingdon, Oxfordshire: Routledge Studies in Linguistics [in English].
- Jantsch, E.** (1972). Towards interdisciplinarity and transdisciplinarity in education and innovation. *Interdisciplinarity: problems of teaching and research in universities: results of a seminar on interdisciplinarity in universities*, 7–12 September 1970, 97–121. Paris: OECD [in English].
- Jung, C.** (1981). Archetypes and the collective unconscious. In G. Adler & R.F.C. Hull (Eds.), *Collected works of C.G. Jung* (Vol. 9; Part 1), (pp. 1–480). Princeton: Princeton University Press [in English].
- Kaup B., Ulrich R., Bausenhardt K.M., Bryce D., Butz M., Dignath D., Dudschig C., Franz V. H., Friedrich C., Gawrilow C., Heller J., Huff M., Hütter M., Janczyk M., Leuthold H., Mallot H., Nürk H.-Ch., Ramscar M., Said N., Svaldi J., & Wong H. Y.** (2022). *Modal and amodal cognition: an overarching principle in various domains of psychology*. *Unpublished manuscript*. Tübingen, Germany: University of Tübingen [in English].
- Korolyova, A. V.** (2014). Kohnityvna linhvokomparatyvistyka: vid rekonstruktsii pramovnykh form do rekonstruktsii struktur svidomosti [Cognitive Linguocomparativistics: from the reconstruction of protolanguage forms to the reconstruction of the structures of consciousness]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu. Seriiia Filolohiia – Messenger of Kyiv National Linguistic University. Series Philology*, 17(2), 94–101 [in Ukrainian].
- Korolyova, A. V.** (2021). Transformation stages of biosphere into noosphere: from syncretic consciousness of *Homo* to co-evolution of man and nature. *Logos*, 108, 92–101. DOI: <https://doi.org/10.24101/logos.2021.58> [in English].
- Kryshtal, O. O.** (2022). *Do spivu ptashok. Pryvatna podorozh do sebe: roman-ese [To the singing of birds. A private journey to myself: a novel-essay]*. Kyiv: Independently published [in Ukrainian].

- Levytskyi, V. V.** (2008). *Osnovy hermanistyky [Basics of Germanic Studies]*. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
- Minsky, M.** (1988). *Society of mind*. New York: Simon and Schuster [in English].
- Shevchenko, I. S.** (2016). Evoliutsiini mekhanizmy kohnityvnoi semantyky [The evolutionary mechanisms of Cognitive Semantics]. *Kohnitsiia, komunikatsiia, dyskurs – Cognition, communication, discourse*, 13, 131–141. DOI: 10.26565/2218-2926-2016-13-07 [in Ukrainian].
- Vakhovska, O.V.** (2017). A cognitive linguistic perspective on first-person verbal report on emotion experience. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov – The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, 85, 72–80. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2017-85-10> [in English].
- Vakhovska, O.V.** (2021). Metaphors of emotions: towards a data-driven formalization. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu. Serii Filolohiia – Messenger of Kyiv National Linguistic University. Series Philology*, 24(1), 33–48. DOI: 10.32589/2311-0821.24%20(1).2021.236030 [in English].
- Vakhovska, O.V.** (2022a). Must the pot of seven holes be a translation theorist's riddle? *KELM Knowledge, Education, Law, Management*, 4(48), 117–125. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.4.19> [in English].
- Vakhovska, O.V.** (2022b). The sin of the translator: on words and mental images in translation. *Amazonia Investiga*, 11(54), 178–188. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.54.06.17> [in English].
- Vakhovska, O. V.** (2023). (Ne)Propozytsiina dumka y mova: dosvid doslidzhennia arkhayichnykh obraziv u suchasnykh slovakh. [(Non)-Propositional thought and language: an inquiry into the archaic images that modern words contain]. In A. Krynsky (Ed.), *Philological education and science: transformation and modern development vectors: scientific monograph* (1–44). Akademia Polonijna w Częstochowie, Częstochowa; Rīga, Latvia: Baltija Publishing. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-283-8-1> [in Ukrainian].
- Vakhovska, O. V., & Jusuk, F. F.** (2021). Image-driven interpretations in professional communicative mediation: bringing translation and psychotherapy together. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, 48(261), 63–67. DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-11> [in English].
- Vasko, R.V.** (2019). Semiotic and culturological passportization of numeric phraseosymbols. *Logos*, 98, 94–103. DOI: <https://doi.org/10.24101/logos.2019.10> [in English].
- Vasko, R.V.** (2021). The idea of harmonizing hypotheses about the origin of life on earth: the rational principle – human being and his language. *Logos*, 106, 80-91. DOI: <https://doi.org/10.24101/logos.2021.09> [in English].
- Vasko, R.V., Korolyova, A.V., Pakholok, Z.O., & Korolyov, I.R.** (2020). Logic and semiotic passportization of numbers in different cultures. *Journal of History, Culture and Art Research*, 9(3), 277–287. DOI: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i3.2702> [in English].
- Vasko, R. V., Korolyova, A. V., Tolcheyeva, T. S., & Kapranov, Y. V.** (2020). Human language as a natural artifact of planetary-noospheric mind: coevolutionary-macromutational reinterpretation. *Amazonia Investiga*, 9(34), 17–23. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2020.34.10.2> [in English].
- Zhabotynska, S. A.** (2010). *New trends in word studies. A lecture course*. Cherkasy: Bohdan Khmelnytsky National University [in English].
- Zhabotynska, S. A.** (2013). Saussure's theory of the linguistic sign: a cognitive perspective. *Papers of the International Congress of Linguistics*, online, 20–27 July, 2013. Genève: Département de Linguistique de l'Université de Genève. Retrieved September 7, 2023, from https://www.cil19.org/uploads/documents/Saussure_Theory_Of_The_Linguistic_Sign-A_Cognitive_Perspective.pdf [in English].
- Zhabotynska, S. A.** (2019). The study of language: linguistic paradigms. *Studia Philologica – Studia Philologica*, 1, 7–12. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2425.2019.12.1> [in English].